

MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN ANADİLLİ YARADICILIĞINDA VAHİD AZƏRBAYCAN MÖVZUSU

Esmira İsmayılova

Lənkəran Dövlət Universiteti, Lənkəran, Azərbaycan.

e-mail: esmira.ans@mail.ru

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi nadir şəxsiyyətlərdən biri olan ölməz söz ustadı Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında Azərbaycanın bütövlüyü məsələsinin necə əks etdirilməsindən bəhs olunur, şairin vahid vətən arzusunun təsvir və tərənnüm etdiyi əsərləri bu rükəsdən təhlil edilir. Araşdırma zamanı M.Şəhriyarın anadilli irsini araşdıran ayrı-ayrı tədqiqatçıların əsərlərinə istinad edilmiş, müqayisə və paralellər aparılmış, bu müqayisələrin müasir dövrlə əlaqələndirilməsi təmin edilmişdir. Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında vahid Azərbaycan mövzusunun böyük önəm kəsb etdiyi konkret faktlarla əsaslandırılmışdır.

“Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında vahid Azərbaycan mövzusu”nun tədqiqində əsas məqsəd M.Şəhriyarın anadilli irsinin bu günümüz üçün də aktuallığını aşkara çıxarmaq, dövrümüzə tam səsleşdiyini, əbədiyaşar olduğunu bir daha ədəbi nümunələr əsasında müasir kontekstdən təhlil etmək, hazırkı günümüzdə tərbiyəvi əhəmiyyətini önə çıxartmaqla oxucunu bu dəyərli irsdən faydalanmağa yönəltmək olub.

Açar sözlər: Şəhriyar, anadilli, vahid Azərbaycan, araşdırma, vətənpərvərlik, şimal, cənub.

Giriş

Ustad Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar (1906-1988) XX əsrin Azərbaycana və dünyaya bəxş etdiyi nadir söz ustalarından biridir. Milli dəyərlərə köklənən, milli yaddaşa söykənən, milli ənənələr zəminində təşəkkül tapan Şəhriyar poeziyası hansı dildə yazılmasından asılı olmayaraq bütün dövrlər üçün aktuallığını saxlayır. Xalqın ağrı-acılarının, sevinc və kədərinin inikası olan bu əsərlər oxucuya ona görə doğmadır ki, onun yaşamını olduğu kimi əks etdirir, ona milli kimliyini xatırladır.

Poeziya xalqa yaxın və aydın olmalıdır. Tanınmış fransız şairi, tənqidçisi və nəzəriyyəçisi Nikola Bualo “Poeziya sənəti” əsərində yazırdı ki: “Bəziləri şeirin ideyasını elə qaranlıq bir kölgə altında gizlədirlər ki, elə bil qatı duman onun üstünə pərdə çəkmişdir və ağlın ziyası da o qalın pərdəni yarıb keçə bilməz. Gərək əvvəlcə fikrin özü müəyyən və aydın olsun, mənanı götür-qoy edəsən, sonra yazasan” [2, s. 24].

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar məhz belə yazar idi. Onun əsərlərində bütöv Azərbaycan ağrı-acıları, təbii gözəllikləri, sevinc və kədəri, problemləri ilə olduğu kimi əks olunub. Mövzuca olduqca rəngarəng olan, dövrünün bütün ictimai-siyasi hadisələrini özündə əks etdirən Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın poeziyası bu günümüzə də tam səsleşdiyindən, onun ədəbi irsini hazırkı zaman müstəvisinə uyğun araşdırmaq, tərbiyəvi əhəmiyyətindən söz açmaq, vətənpərvərlik, azərbaycançılıq mövzusunda yazdığı əsərlərinin mahiyyətini gənc nəsllə çatdırmaq vacibdir.

Akademik Bəkir Nəbiyev şairin “Seçilmiş əsərləri”nə yazdığı ön sözdə Şəhriyarın bədii irsinin bütün zamanlar üçün dəyərli olduğunu qeyd edərək yazır: “Şəhriyarın həm farsca, həm də ana dilində, həm klassik üslubda, həm də yeni formada yazdığı əsərlərində çox sanballı milli və bəşəri problemlər qaldırılmışdır. Onların bir çox xalqların öz müqəddaratını əlinə alıb dövlət müstəqilliyini qorumaq uğrunda çarpışdığı indiki vəziyyətdə milli özünüdərk baxımından böyük əhəmiyyəti vardır” [11, s. 33].

Bugünkü araşdırmada, əsasən, şairin anadilli yaradıcılığında vahid Azərbaycan mövzusunun əksi məsələsini tədqiq etməyə çalışacağıq. Bəri başdan qeyd edək ki, vətəninə qəlbən bağlı olan M.Şəhriyar istər anadilli, istərsə də farsdilli yaradıcılığında bu mövzunu həmişə diqqətdə saxlamışdır. Tədqiqat obyektimiz şairin ancaq anadilli əsərləri olduğundan, bu irsə daxil olan 2 poemanı və çoxsaylı şeirlərini bu rəkursdan təhlilə cəlb etmişik.

Şəhriyar irsinin davamlı araşdırıcılarından olan professor Elman Quliyevin təbirincə desək: “Vahid vətən problemi şairin poeziyasında daha böyük mənə və ideya kəsb edir. Vətəninin faktik ictimai-siyasi və coğrafi vəziyyəti onda böyük narahatlıq yaradır. Nəticədə Azərbaycanın ikiyə parçalanması Şəhriyar yaradıcılığında ayrılıq, həsrət, kədər motivini nəinki yaradır, həm də bu motiv aparıcı xətt təşkil edir” [8, s. 100].

Tədqiqatın mənbəyi və metodları

Araşdırmamıza ilk əvvəl şairin poemalarından başlamaq istəyirik. Şairə dünya şöhrəti qazandıran, onu bütün xalqın sevimlisinə çevirən, o taylı, bu taylı soydaşlarımızın “ana” kitabı sayılan dünyaca məşhur “Heydərbabaya salam” poemasına əvvəldən axıra kimi milli ruh, Azərbaycanı vahid görmək arzusu, güclü vətənpərvərlik duyğusu hakimdir. Əsərin I hissəsində, ilk bəndlərdə şair vahid vətən arzusunu, nisgilini dilə gətirir:

Heydərbaba, gün dalıvı dağlasın,
Üzün gülsün, bulaqların ağlasın,
Uşaqların bir dəstə gül bağlasın,
Yel gələndə, ver gətirsin bu yana,
Bəlkə mənim yatmış bəxtim oyana [10, s. 230].

Şəhriyar poemada soydaşlarına bu qatmaqarışlıq dünyada bir araya gəlməyi, vahid amal uğrunda birləşməyi tövsiyə edir. Tədqiqatçı alim Hökümə Billuri də şairin əsərlərindən bəhs edərkən diqqəti məhz bu amilə yönəldib: “Şəhriyar xalqının ən böyük dərdi olan ayrılıq, dərbəderlik dərдинə ürəkdən acıyır. Xalqının başına ayrılıqdan nələr gəldiyini dərindən duyub başa düşən şair, hər şeydən əvvəl öz xalqını birliyə çağırır” [3, s. 80].

Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı,
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı,
Yaxşılığın əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar! [10, s. 250].

Şair bir milləti ikiyə bölənlərin kimliyini yaxşı bilsə də, yenə də oxucunu sorğuya çəkir. Bizcə, burada şairin məqsədi oxucunu bu sual ətrafında düşündürmək, cavabını məhz onlardan eşitməkdir. Şəhriyarşünas alim, professor Qulambüseyn Beqdelinin fikrincə: “Xalqın başına gəlmiş bu müsibətlər onun həssas və nəcib ürəyini əzmiş, onu bu cür təsirli misraları yazmağa vadar etmişdir” [1, s. 32]. Ustad sənətkar əmindir ki, bu sual huşyar oxucuya çox mətləbləri anlatmağa, milli yaddaşını oyatmağa, milli kimliyini xatırlatmağa qabildir:

Bir uçaydım bu çırpınan yel ilə,
Bağlaşaydım dağdan aşan sel ilə,
Ağlaşaydım uzaq düşən el ilə,
Bir görəydim ayrılığı kim saldı?
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı? [10, s. 250-251].

“Heydərbabaya salam” poemasında şair Azərbaycanın birlik, bütövlük probleminin həllini xalqın birgə mübarizəsində görür. Şair əmindir ki, o taylı, bu taylı vətən oğullarının birləşmək arzusu mübarizədən keçir. Şairin Heydərbabaya mübariz ruhda çağırışı da bu inamdan irəli gəlir:

Heydərbaba, mərd oğullar doğginən,
Namərdlərin burunların ovginən,
Gədəklərdə qurdları tut boğginən,
Qoy quzular ayın-şayın otlasın,
Qoyunların quyruqların qatlasın [10, s. 251].

Şəhriyarın ikinci poemasında, “Azərbaycan şerinin vətəniyyəsi” adlandırılan “Səhəndim” əsərində başdan - ayağa mübariz ruh hakimdir. Açıq kontekstdə olmasa da, Şəhriyar sətiraltı onu daim narahat edən vətəninin bütövlüyü məsələsinə bu əsərində yenidən qayıtmış, azadlıq düşüncələrini üstüörtülü şəkildə belə ifadə etmişdir:

Sabirin şəhərinə doğru qatarı çəkmədə sarvan,
Ay xəyalımdakı Şirvan! [10, s. 274].

Diqqət etsək, görərik ki, bu misralar çox incə mətləblərdən xəbər verir. Şair açıq kontekstdə deməsə də, M.Ə.Sabirin şəhəri Şamaxını və Şirvanı xatırlatmaqla, əslində parçalanmış Azərbaycanın ayrılıq problemini yada salır. Bu misralarla o, İranın tərkibində olan, ana dilində məktəbi, mətbuatı olmayan Cənubi Azərbaycanla öz dilində məktəbi, mətbuatı, radio və televiziya, ümumiyyətlə, hər cür milli təsisatlara malik olan Şimali Azərbaycanı müqayisə edir, cənublu soydaşlarımızın halına acıyır.

Poemanın son bəndləri, demək olar ki, parçalanmış Azərbaycanın ən ağırlı məsələlərindən olan ayrılıq probleminin poetik əksidir. Ustad sənətkar onun səsinə Şimali Azərbaycan şairlərinin həvəslə səs verdiyini dağların dağlara dayaq durması, Arazın sularının durularaq qaranlıqlara çıraq tutması, aydın şəfəq olması, “o tayın nərəsi” kimi dəyərləndirir. Şair dağın dağa dayaq durması məcazını işlətməklə o taylı, bu taylı

vətəndaşlarını bir-birlərinə həyan durmağa, düşməndən bac almaqla ayrılığa son qoymağa çağırır:

Dağlı Heydərbabanın arxası hər yerdə dağ oldu,
Dağa dağlar dayaq oldu,
Arazım ayna çıraq qoymada, aydın şəfəq oldu,
O tayın nərəsi qovzandı, ürəklər qulaq oldu,
Yenə qardaş deyərək qaçmada başlar ayaq oldu,
Qaçdıq, üzləşdik Arazda, yenə gözlər bulaq oldu,
Yenə qəmlər qalaq oldu.

Yenə qardaşsayağı sözlərimiz birsayaq oldu [10, s. 279-280].

Lakin Şəhriyar təəssüf edir ki, görüşmək ümidimiz yaransa da, yenə mümkün olmadı, “eşqim damaq oldu”. Amma şair ümidini itirmir, inanır ki, ayrılıqlar nə vaxtsa bitəcək, “elimi, arxamı gördükdə zalım ovçular qısılacaq, azadlıq seli zülmü basıb silib-süpürəcək, gül kimi üzlərdən göz yaşı silinəcək və tarixi həqiqət yerini alacaq”.

Özünü “Azər elinin bir yaralı nisgili” adlandıran Şəhriyar əmindir ki, zülm dünyasının daşı daş üstə qalmayacaq. Çünki, dünyanın işləri həmişə bu sayaq baş-ayaq ola bilməz. Millət əvvəl-axır cana doyacaq, bir gün səbr kasası daşacaq və ayağa qalxaraq haqqını tələb edəcək, zülmün külünü göyə sovuracaq. Onda dağlar da daha zülmün binasını yıxan qüvvələrin qarşısında qalxan olub duruş gətirə bilməz:

Amma zənn etmə ki, dağlar yenə qalxan olacaqdır,
Məhşər olmaqdadı bunlar, hamı vulkan olacaqdır,
Zülm dünyası yanarkən də tilit qan olacaqdır,
Vay!...Nə tufan olacaqdır! [10, s. 280-281].

Ustad sənətkarın anadilli bədii irsini araşdırarkən görürük ki, vətənpərvərlik M.Şəhriyarın şeir yaradıcılığında da sevə-sevə tərənnüm etdiyi mövzulardandır. Böyük tədqiqatçı, şəhriyarşünas alim, şair Hökümə Billuri ustad sənətkarın yaradıcılığını tədqiq edərkən bu amilə xüsusi diqqət yetirir: “Doğma vətəni Azərbaycan haqqında yazdığı şeirlər onun yaradıcılığında xüsusi və görkəmli yer tutur. Bu şeirlər şairin ürək qanı, qəlb çırpıntıları ilə, yüksək hiss və həyəcanla yazılmış gözəl sənət əsərləridir. Bu əsərlərdə yüksək sənətkarlıq, böyük ruh yüksəkliyi, milli qürur nəzərə çarpır” [3, s. 30].

Şəhriyar irsinin tədqiqatçılarından sayılan, türkiyəli alim Yusif Gedikli şairin anadilli irsini araşdırarkən bu mövzunun üzərində ətraflı dayanmış, ustad sənətkarın şeirləri fonunda məsələyə ayrıca diqqət yetirmişdir: “Şimal və cənubun qarşılıqlı sevgiləri, həsrətləri, birləşmə-qovuşma arzuları, Azərbaycan türklüyünün iki hissəyə bölündüyü 1813-cü il Gülüstən və 1828-ci il Türkmənçay razılaşmalarından bəri azalmayıb, əksinə artıb. Şəhriyar bu həsrətin bir əsr yarımından bəri davam etdiyini “Döyünmə və söyünmə” hissəsindəki “Həsrət qalalı biz sizə bir qərn yarımındır” misrasında söz açmışdır [5, s. 93].

Qeyd edək ki, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar Arazın bu tayındakı şımallı soydaşları ilə olan bütün şeirləşmələrində, məktublaşmalarında Azərbaycanın bütövlüyü məsələsinə toxunmuş, bu həsrəti, illər uzununu davam edən hicranı lənətləmiş, parçalanmaya görə Araz çayını qınamışdır. “Şairin poeziyasında Araz çayı həm konkret, həm də şərti anlamda işlədilir. Əgər konkret məfhum kimi çay adıdırsa, şərti ifadədə daha böyük ictimai mənə daşıyır, ikiye bölünmüş xalqın müxtəlif sahələrində özünü göstərən faciəsini əks etdirir” [8, s. 102].

Akademik İsa Həbibbəyli də şairin yaradıcılığında bu istiqaməti yüksək dəyərləndirmiş, şairin bu mövzuya münasibətini dövrün ən vacib məsələsi adlandırmışdır: “Şəhriyar vətənin bütövlüyü, qarşılıqlı əlaqələrin yaranması ideyasını da böyük cəsarətlə şeirə gətirmişdir. Azərbaycan mövzusunda yazılmış şeirlərində mövcud çətinliklərə baxmayaraq, şair həmişə özünün sərt və qəti poetik sözünü deməyi bacarmışdır” [7, s. 22].

Göz yaşımın, ay Araz, qoyma gözüm baxsa da görsün,
Nə yaman pərdə çəkibsen iki qardaş arasında!
Demə dağ-daşdı, Süleyman, səni məndən ayıran şey,
Bir çibandır ki, çıxıbdır göz ilə qaş arasında! [10, s. 53].

Şəhriyar bu ayrılıqdan o qədər bezib, cana doyub ki, qardaşı qardaşdan ayıranlara qarşı etməkdən belə çəkinmir:

Xalqı dartıblar dəyirman daşıtək dağları ilə,
Bizi dartanda qalaydı əli bir daş arasında [10, s. 53].

Şair Arazın bu tayında olan qələmdaşları ilə yazışmalarında nikbinliyini heç vaxt itirmir, vaxt-vədənin nə vaxtsa gələcəyinə inamını, haqqın şeytan üzərində qələbə çalacağına əminliyini obrazlı şəkildə ifadə etməklə o günün gələcəyinə inanır:

Yetişib vədəsi haqqın, əmin ol, dəm dəmidir,
Açıla haqq qapısı, mat qala şeytan, Rüstəm! [10, s. 96].

Ustad sənətkarın vətənpərvərlik mövzusunda qələmə aldığı ən gözəl əsərlərindən biri olan “Məmməd Rahim həzrətlərinə cavab” şerində Azərbaycanın o taylı, bu taylı ellərini sadalamaqda da Şəhriyarın niyyəti aydındır. Bu niyyət millətini azad, bu millətin mənsub olduğu Azərbaycanı vahid görmək arzusudur!

O taydadı Şəki, Şirvan, Qarabağ,
Bu tayda da Meşgin, Əhər, Qaradağ,
Bir-birini Arazdan almış soraq,
Araz bizi ayırmadan dağlayıb,
Son özü də gecə-gündüz ağlayıb [10, s. 141].

Şəhriyar şeirinin gücü ondadır ki, şair təkə şeir yazmaqla, problemi əks etdirməklə işini bitmiş hesab etmir, onun həlli yollarını da millətə göstərir. Baxmayaraq ki, fars şovinizminin hökmran olduğu İran dönəmində bunu yazmaq olduqca təhlükəli, riskli idi. Amma bütün bu təhlükələr vətənpərvər şairi arzusunu dilə gətirməkdən çəkindirə bilməmişdir:

İnsanlarıq, insanlığı xoşlayın,
 Bir millətlik, birləşməyə başlayın,
 Bu xan-xanlıq hökumətin boşlayın,
 Bu gün bəşər gərək olsun bir millət,
 Bir millətə olarmı yüz hökumət? [10, s. 142].

Şəhriyar yaman günlərin keçib gedəcəyinə inanırdı, bu inamla da vətəninin ağrı-acılarını şeirə daşımışdı, təbii gözəlliklərini, adət-ənənələrini şövqlə tərənnüm edirdi, bu məhəbbəti soydaşlarına da poetik dillə aşılayır, huşyar oxucuya ötürürdü:

Yaman günlər keçib-gedib itəndi,
 Bir yaxşılıq muradına yetəndi,
 O tay-bu tay-fərqi yoxdu, vətəndi [10, s. 150].

“Məhəmməd Hüseyin Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında vahid Azərbaycan mövzusu”ndan söz açarkən, ustad sənətkarın Güney-Quzey Azərbaycanında həsrət nəğməsinə çevrilən, şair Süleyman Rüstəmə ithafən yazdığı “Qardaşım Süleyman Rüstəmə ithaf”, oxucular arasında isə əsasən, “Ayrılıq” adı ilə tanınan şeirindən danışmaq olmaz. Sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə, bədii ifadə gücünə, obrazlı deyim tərzinə görə bu şeir həm Şəhriyarın yaradıcılığında, həm də ümumən dünya ədəbiyyatında ayrılıq mövzusunda yazılmış ən təsirli əsərlərdən biri sayılır. Professor Elman Quliyevin təbirincə desək: “Şəhriyar ifadəsində dərd daha da böyüyür, onun daşıyıcısı və qurbanı olan hər bir Azərbaycan vətəndaşı isə bunu tarixi faciə və ya miras şəklində yox, bu günün problemi kimi qəbul edir, çarəsini özündə axtarır” [8, s. 103].

Arazım vursun baş daşdan-daşa,
 Göz yaşı gərək başlardan aşa,
 Necə yad olsun qardaş qardaşa?
 Nə din qanır, nə iman ayrılıq,
 Aman ayrılıq, aman ayrılıq! [10, s. 178].

Əslində, son yüzilliklərdə Azərbaycan ədəbiyyatında həsrət mövzusu ən çox müraciət edilən mövzulardandır. Arazın hər iki tayında yaşayan yazarlar, şeir, sənət xadimləri, vətənpərvər ziyalılar bu mövzuya dönə-dönə müraciət etmiş, vətən həsrətinin ağırlığını, nisgini əsərlərində bölüşmüşlər. “Lakin bu şeirdə ayrılıq ilk dəfə olaraq geniş miqyaslı ictimai anlam səviyyəsinə qaldırılmışdır” [11, s. 12].

Şəhriyar vətənpərvərlik mövzusunda yazdığı əsərlərində qardaşı qardaşdan ayıranlara qarşı barışmaz mövqedə dayanır, onlara qarşı ən kəskin ifadələri işlətməkdən belə çəkinmir. Şəhriyarşünas alim Esmira Fuadın qənaətinə görə -“Vətənpərvər şair mənfur qüvvələri: bəşər, torpaq alverçilərini “Vətən oynaşları, düşmən, “küfr əhli”, “şeytan əsli”, “əcinə”, “qurd”, “div” və s. adlandıraraq düşüncələrini bədii vasitələrlə oxucularına çatdırırdı” [4, s. 123-124].

Ana oynaşını qeyrət gözü görsə kor olur,
 Mən nə gözlə görə billəm vətən oynaşlarını [9, s. 86].

İkiyə bölünmüş Azərbaycan, bu parçalanmanın yaratdığı problemlər, soydaşlarına yaşatdığı ağrı-acılar ustad sənətkarı həmişə düşündürən məsələlərdən olmuşdur. Şəhriyar bu mövzuda yalnız əsərlər yazmaqla kifayətlənməmiş, Arazın hər iki tayında yaşayan məsləkdaşları, şair dostları, söz-qələm sahibləri ilə yazışmalarında, şeirləşmələrində soydaşlarına problemin həlli yollarını tapmağa, mübarizə aparmağa çağırışlar da etmişdir:

Biz millətlər çox qanqallar biçmişik,
Acı-acı içkiləri içmişik,
Amma dəxi bürküləri keçmişik [11, s. 78].

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar əsərlərində Azərbaycanın şanlı keçmişini bütün ağrı-acıları ilə birgə sənətkarlıqla əks etdirməyi bacaran kamil sənətkardır. Onun poetik təqdimatında təsvir və tərənnümlə yanaşı, bir vətəndaş təəssübkeşliyi, şair yanğısı da mühüm yer alıb. Bu tərənnümdə millətin dünəni, bu günü ilə yanaşı, sabahı haqqında da işıqlı düşüncələrə geniş meydan verilmişdir. Şəhriyarın azərbaycançılıq ideyaları, Azərbaycan haqqında fikirləri tədqiqatların birində şairin dili ilə belə ümumiləşdirilir: “Bizim iftixarımız budur ki, azərbaycanlıyıq. Azərbaycan milləti ölməzdir. Ölməz bir millətin məgər qabağını ala bilərlər? 50 il qabağını aldılar. Yenə şişdi, “Heydərbaba”, “Səhəndiyyə” kimi nəhənglər yaratdı. Bunlar məhv olmaz. Mən İrani mülki-Azərbaycan bilirəm. Şah İsmayıl İrani məmləkət eyləyib verdi xalqına. Azərbaycan olmasaydı, İran olmazdı. Azərbaycan olmasaydı, İranda Məşrutə olmazdı. Azərbaycan olmasaydı, İranda dini-islam olmazdı. İran bir peykərdir, bu peykərin kəlləsi, başı Azərbaycandır” [6, s. 55].

Son illərdə cənub qonşumuzun bütün sahələrdə işğalçı Ermənistanı dəstəkləməsi, ona maddi və mənəvi yardım göstərməsi, silahlandırması, Azərbaycana qarşı isə qərəzkar mövqedə dayanması, 44 günlük Vətən müharibəsində ermənipərəst siyasət yeritməsi M.Şəhriyarın necə uzaqgörən olduğunu deməyə əsas verir. Cənublu soydaşlarımızın bu gün də öz ana dillərində normal təhsil ala bilməmələri, anadilli mətbuata ciddi qadağaların qoyulması, Azərbaycanla güc dilində danışılmasına, dini xurafatın yayılmasına, təbliğinə cəhd edilməsi hamımızı ciddi düşündürməlidir. İnanırıq ki, M.Şəhriyarın arzu etdiyi ilahi həqiqət gec-ya tez yerini tutacaq, o taylı, bu taylı Azərbaycanın birliyi təmin olunacaq, qardaş-qardaşa qovuşacaq, ayrılığa son qoyulacaqdır.

Xüsusi olaraq onu da vurğulamaq istəyirik ki, hələ ötən əsrin ortalarında fars millətçiliyinin olduqca güclü olduğu İran mühitində ana dilində əsər yazmaq, azərbaycançılığı, türkçülüüyü təbliğ etmək, Azərbaycanın bütövlüyü məfkurəsini əsərlərində əks etdirmək, bütün təzyiqlərə və təhdidlərə baxmayaraq mövqeyindən çəkilməmək Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın kamil insan və şəxsiyyət, qüdrətli sənətkar olduğunun bariz nümunəsidir.

M.Şəhriyar təkcə söz sərrafı deyil, həm də - əsl vətən fədaisidir. Şairin vətən kəlməsini işlədib işlətməməsindən asılı olmayaraq, vətənpərvərlik mövzusu daim yaradıcılığından qırmızı xətt kimi keçir, yazdığı hər misrada doğma yurda bağlılıq duyulur,

vətən sevgisi təbliğ, tərənnüm olunur. Ürəkdən gələn bu nidalarsa ürəklərə sevgi, şüurlara qeyrət toxumları səpir, xalqın milli hissiyatını, yaddaşını, kimliyini oyadır, ona vətən qarşısında övladlıq borcunu xatırladır, mübarizlik hissi bəxş edir.

Nəticə

Nəticə kimi onu deyə bilərik ki, vahid Azərbaycan problemi Şəhriyar poeziyasında əvvəldən axıradək böyük məna, məzmun və ideya kəsb edir. Parçalanmış Azərbaycan, vətənin birliyinə çağırış mövzusu Şəhriyar yaradıcılığından ana xətt kimi keçərək aparıcı və ardıcıl səciyyə daşıyır. Şeir və poemalarında vətəninin bütövlüyü ideyasını sevə-sevə tərənnüm edən şair fərs rejiminin xalqa düşmən, şovinist mahiyyətini söyləməkdən çəkinməmiş, hakim zümrənin yox, xalqının yanında dayanmaqla ona mənəvi dayaq olmuşdur. Xatırladq ki, araşdırma zamanı şairin anadilli bütün irsini tədqiqata cəlb etmiş, konkret nümunələr əsasında mövqeyimizi əsaslandırmağa çalışmışıq.

Tədqiqat zamanı, həmçinin şəhriyarşünas alimlərin əsərlərindən də yeri gəldikcə istifadə etmiş, onların mövzu ilə bağlı fikirlərinə məqalədə istinadlar etmişik. Qeyd edək ki, “Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadilli yaradıcılığında vahid Azərbaycan mövzusu” məqaləsi aşağıdakı elmi metodlar əsasında yerinə yetirilmişdir:

- tədqiqatla əlaqəli fakt və materialların sistemləşdirilməsi metodu;
- toplanmış faktların sistemli təhlili və analizi metodu;
- problemə kompleks yanaşma və fərqli baxış bucağından nəzər salmaq;
- ümumiləşdirmə metodundan istifadə etməklə elmi nəticələrin əldə olunması.

Araşdırmada tarixi-müqayisəli metoddan da istifadə edilmiş, tədqiqatın predmet və obyekt kimi seçilən nümunələr və onlara həsr olunan araşdırmaların meydana çıxdığı şərait nəzərə alınmışdır. İşin mahiyyəti müqayisəli təhlil və tədqiq tələb etdiyi üçün yeri gəldikcə, müqayisəli metoddan da istifadə olunmuşdur. Məqalə Şəhriyarın anadilli irsinin öyrənilməsi istiqamətində növbəti addım sayıla bilər.

Ədəbiyyat

1. Beqdeli, Q. (1963). *Məhəmmədhüseyn Şəhriyar*, Bakı: “Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı”, 40 s.
2. Bualo, N. (1969). *Poeziya sənəti*, Bakı: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 112 s.
3. Billuri, H. (1984). *Məhəmmədhüseyn Şəhriyar*, Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 156.
4. Fuad, E. (2010). *Söz sərrafı Şəhriyar*, Bakı: “Avrasiya-Press”, 304 s.
5. Gədəikli, Y. (2007). *Şəhriyar və bütün türkçə şeirləri*, Bakı: “Yom” yayınları, 192 s.
6. Hacıyeva, M. (2014). *Ədəbi qaynaqlar*, Bakı: “Elm və təhsil”, 242 s.
7. Həbibbəyli, İ. (1993). *Ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyar*, Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 136 s.

8. Quliyev, E. (2004). *Şəhriyar poeziyası və milli təkamül*, Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 280 s.
9. Şəhriyar, M. (2005). *Seçilmiş əsərləri*, Bakı: “Avrasiya–Press”, 480 s.
10. Şəhriyar, M. (1981). *Aman ayrılıq*, Bakı: “Yazıçı” nəşriyyatı, 108 s.
11. Şəhriyar, M. (2017). *Əbədiyyət güliyəm mən*, Bakı: – “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 286.

A THEME OF UNIFIED AZERBAIJAN IN MOHAMMADHUSEYN SHAHRIYAR'S WORKS IN THE NATIVE LANGUAGE

Esmira Ismailova

Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan

The article talks about how the issue of the integrity of Azerbaijan is reflected in the native language works of the immortal master of a word Seyyid Mohammadhuseyn Shahriyar, one of the rare personalities that Azerbaijani literature has gifted to the world culture. During the study, the works of individual researchers investigating the native language heritage of M. Shahriyar were referred to, comparisons and parallels were made, and the connection of these comparisons with modern times was ensured. It is justified by the concrete facts that the theme of unified Azerbaijan is of great importance in the works of Mohammadhuseyn Shahriyar in the native language.

The main goal of the study of "A theme of unified Azerbaijan in Mohammadhuseyn Shahriyar's works in the native language" is to reveal the relevance of M. Shahriyar's mother tongue heritage, to analyze it from the modern context based on literary examples, to direct the reader to benefit from this valuable heritage by highlight its educational significance.

Key words: Shahriyar, native language, unified Azerbaijan, research, patriotism, north, south

ТЕМА ЕДИНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МУХАММАДГУСЕЙНА ШАХРИЯРА НА РОДНОМ ЯЗЫКЕ

Эсмира Исмаилова

Лянкранский Государственный Университет, Лянкрань, Азербайджан

В статье говорится о том, как вопрос целостности Азербайджана отражен в произведениях на родном языке бессмертного мастера слова Сейеда Мухаммадгусейна Шахрияра, одного из редких личностей, которых азербайджанская литература подарила мировой культуре. Исследование ссылалось на работы отдельных исследователей, изучающих родное языковое наследие М. Шахрияра, проводились сравнения и параллели, обеспечивалась связь этих сравнений с современностью. Конкретными фактами обосновано, что тема единого Азербайджана имеет большое значение в произведениях Мухаммадгусейна Шахрияра на его родном языке.

Основная цель исследования «Тема единого Азербайджана в произведениях Мухаммадгусейна Шахрияра на родном языке» - выявить актуальность родного языкового наследия М. Шахрияра, проанализировать его в современном контексте на литературных примерах, а также подчеркнуть его воспитательное значение в наши дни.

Ключевые слова: Шахрияр, родной язык, единый Азербайджан, исследование, патриотизм, север, юг.

Daxil oldu: 02.06.2022;

Çара qəbul edildi: 14.11.2022;

Çap edildi: 30.12.2022